

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Als een mosterdzaadje

En Hij zeide: Hoe zullen wij het Koninkrijk Gods afbeelden?... Het is als een mosterdzaadje....

Marcus 4 : 30-32

De mensen die naar Jezus luisterden moesten wel teleurgesteld geweest zijn, toen Hij door gelijkenissen hun duidelijk ging maken, hoe het toe gaat in het koninkrijk Gods.

Het koninkrijk Gods. Dat betekende dus, dat God zijn heerschappij op deze wereld vestigen ging. Dat God alle dingen ging zetten naar zijn hand. Dat Israël zou verlost worden. Dat de grote heilstijd, waarop de vaders zo lang hadden gewacht, nu ging aanbreken. Dat de Heere heel de wereld aan zich ging onderwerpen.

Het koninkrijk Gods. Dat was dus: het einde van de wereldrijken die Israël verdrukten. De ondergang van de Romeinen. Vrede op aarde.

Maar als Christus dan door middel van gelijkenissen gaat duidelijk maken, hoe het koninkrijk Gods in deze wereld verschijnt, dan horen die mensen niets van de grote dingen die ze verwachten. Dan noemt Christus geen wereldschokkende feiten. Dan spreekt Hij niet van de afbraak der wereldrijken. Dan kondigt Hij geen radicale omwenteling aan, die werkelijk het gelaat van het aardrijk vernieuwen moet. Want Christus spreekt over het zaad dat in de aarde valt (vs 1-20). Hij zegt alleen maar dat het evangelie verkondigd zal worden, en dat het evangelie gehoord moet worden en geloofd. Hij zegt: ge moet het evangelie van het koninkrijk als een licht laten schijnen in uw leven. En zo moet ge u tot bekering laten brengen (vs 21-25). En Hij spreekt (vs 26-29) over de vruchten van het evangelie, over het doen van Gods geboden, over het liefhebben van de Heere en het liefhebben van de naaste. Over vruchten, die trouwens niet eens onmiddellijk te voorschijn zullen komen, want ze moeten met geduld en vertrouwen worden afgewacht.

Dat is nu het Koninkrijk Gods. Het zaad wordt gestrooid. En het ontkiemt. En te zijner tijd brengt het vruchten voort. Er komt geloof en bekering.

Is het een wonder dat die mensen die zo vol spanning naar Hem luisterden, teleurgesteld zijn? Dat ze denken: als dát het koninkrijk Gods is, dan hebben we er nog niet veel aan. Als deze rabbi niet méér doet, niet méér bereikt, dan is er geen sprake van dat Hij het koninkrijk Gods doet komen. Want het evangelie, - dat is natuurlijk prachtig. En geloof en bekering, die moeten er komen. Maar van dat alles wordt de wereld nog niet anders. Daardoor wordt geen Romein verjaagd. Daardoor wordt de ellende niet opgeruimd.

En dat moet ook voor de discipelen een onverteerbaar brok geweest zijn. Ze hadden alles achter gelaten, hun zaak, hun gezin. Want Jezus riep hen. Jezus, die zei: het koninkrijk Gods is midden onder u. Maar als ze eens om zich heen keken, dan leek het er niet veel op.

Natuurlijk, er werden wat armen en zieken geholpen. Maar dat is nog geen wereldhervorming. Wie krijgt Jezus achter zich aan? Sjofole typen en verdachte elementen, hoeren en tollenaars, desnoods: nette huismouders. Maar de mensen die werkelijk de touwtjes in handen hebben, de schriftgeleerden en de priesters, halen de schouders voor Hem op.

En de Romeinen weten niet eens dat Hij bestaat. En op die manier zou het koninkrijk Gods zich een baan breken?

Als een antwoord op die vraag komt dan deze gelijkenis. Het koninkrijk der hemelen is als een mosterdzaadje. Een zaadje, zó klein dat er honderden in een gram gaan. Je strooit wat van die zaadjes uit in je tuin en niemand die ze terug kan vinden. Ze zijn eenvoudig verdwenen. Ja, en tóch. Toch groeit straks uit één zo'n zaadje een plant die wel een paar meter hoog kan worden. Een plant met stevige stengels, die wijd uitgroeien en schaduw geven. En in die schaduw zoeken dan de vogels beschutting tegen de brandende zon. Uit een nietig zaadje groeit een naar verhouding enorme plant, waarin de vogels hun nest bouwen.

Is dat niet wat overdreven? Ja natuurlijk: zo'n mosterdplant werd wel groot, maar zo geweldig groot nu ook weer niet. En of de vogels werkelijk hun nest konden bouwen in die plant? Dat is de vraag nog.

Maar Christus sprak ~~dan~~ ook met opzet zo, dat iedereen zich wel moest afvragen: hoe kan dat nu? Of liever: dat al die Israëlieten onmiddellijk herinnerd werden aan het oude testament. Daarin is ook meer dan eens sprake van een boom, in welks takken de vogelen des hemels nestelen. Dat was n.l. een gangbaar beeld voor het wereldrijk. Assur wordt zo genoemd. Assur was zo'n prachtige boom: een rijk van wereldbetekenis. Maar aan dat rijk komt een eind. God maakt er een eind aan. God hakt die boom omver. En dan doet de Heere uit Israël de boom voortkomen, in wiens schaduw de vogels zullen wonen: het rijk dat de wereld omspannen zal, het vrede-rijk dat werkelijk veiligheid geeft en beschutting (Ezechiël 17 : 22-24), het rijk, waar twist en wrok verdwenen is en de vrede bloeit van eeuw tot eeuw.

En dat wil Christus maar zeggen: uit het zaad dat Ik zaai, en dat zo nietig is en onbetekenend, - uit dat zaad groeit toch heus niet minder dan het wereldrijk van God. Als dat zaad wordt uitgestrooid, dan breekt toch heus het koninkrijk Gods zich een baan over de wereld. Zieken worden genezen, kinderen worden tot mij gebracht, zondaren bekeren zich tot God; het evangelie wordt verkondigd en simpele, onbetekenende mensen komen tot geloof. En zalig, wie daaraan niet geërgerd wordt. Het lijkt niets. Maar het is alles. Het werk, dat Ik doe, is als een mosterdzaadje, zo verdwijnend klein in de wereld van rijken en machten, van kerkvorsten en soldaten. Maar zo komt toch de wereldheerschappij van God, die zijn tent over u zal uitspreiden, die alle tranen van de ogen zal afwissen. En buiten zullen zijn de moordenaars. Buiten zullen zijn alle onderdrukkers. Alle geweldenaars. Allen die de leugen liefhebben en doen. Want Góð regeert. Góð zal zijn almacht tonen.

Zo is het koninkrijk Gods. Zo is het koninkrijk Gods ook vandaag.

Hebben wij de groei van dat rijk al gezien, omdat het evangelie dan toch maar de hele wereld is doorgegaan? Omdat de kerk van Christus in de wereld iets betekent?

Maar de kerk betekent vandaag minder dan ooit. Van de invloed van het evangelie is

INHOUD:

Als een mosterdzaadje	J.K.
De weg naar willekeur geopend	G.J.
Calvijn in Japan II	C.V.
Talma III	J.W.
Protest tegen het dualisme	J.V.
Herstel	G.V.
Persschouw	
Ingezonden	
Kerknieuws	

hoe langer hoe minder te merken. Is het wel ooit zo'n bende geweest als nu?

Het koninkrijk Gods is nóg niet meer dan een mosterdzaadje. Het is nóg niets meer dan de vergeving der zonden en de vruchten des Geestes. En de vruchten des Geestes zijn: liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, vriendelijkheid, trouw, zachtmoedigheid, zelfbeheersing. Dat zijn de vruchten, die — heel langzaam — te voorschijn komen als het zaad in de goede aarde valt. Dat is nu het enige resultaat van wat God door Christus in deze wereld doet. Dat kinderen en prae-adviseurs en alcoholisten vergeving der zonden ontvangen. Dat hier en daar, bij deze en gene, vriendelijkheid gevonden wordt en zelfbeheersing. Dat kankerpatiënten zich verblijden en dat ambtenaren trouw hun werk doen. Dat er temidden van veel hardheid en egoïsme en geweld en bedrog ook nog zachtmoedigheid is en lankmoedigheid, goedheid en vrede.

Maar wat wordt de wereld daar anders van?

En: wat wordt de kerk daar anders van?

Kun je nu werkelijk zeggen, dat de gang van zaken in de kerk bepaald wordt door deze vruchten des Geestes? Haalt dat iets uit in een kerkelijk conflict, — dat je trouw blijft aan gemaakte afspraken? Welnee, want die trouw vermag niets, wanneer de helft plus één heeft uitgemaakt dat het ontrouw is. Breng je heus de gemoederen tot bedaren door bij een hooglopend meningsverschil zachtmoedig te blijven? Ook dat niet, want zachtmoedigheid wordt — één, twee, drie — uitgelegd als gebrek aan belijndheid. Kan blijdschap een geprikkelde stemming verdrijven? Maar hoe vaak gebeurt het dat juist door de onverwoestbare blijdschap van de een de anderen nog meer in het harnas worden gejaagd?

De vruchten des Geestes zijn er wel. En dan gebeurt het dus, dat mensen zich bekeren, dat ze zichzelf verloochenen, dat ze hun Heiland gaan dienen. Maar de wereld gaat onverstoortbaar haar gang. En de ellende in de kerk wordt er niet door overwonnen.

En nu zegt Christus niet: dat wordt langzamerhand toch heus beter. Want de gelijkenis van het mosterdzaad gebruikt Hij niet als het beeld van een langzame en gestage groei. Integendeel: de mosterdstruik schiet zeer snel omhoog.

Christus zegt: het lijkt werkelijk op niets. Wat Ik vandaag in de wereld doe, is als een mosterdzaadje, zo nietig, zo onbetekenend. Maar, zoals uit dat kleine zaadje straks een grote struik te voorschijn komt, zo zal uit mijn werk het grote vrede-rijk van God te voorschijn komen. Of liever: in mijn werk breekt dat rijk zich al een baan. In mijn werk is het al present. In de vergeving der zonden, in de dagelijkse vernieuwing van het leven, daarin

is het koninkrijk Gods tot u gekomen. Het koninkrijk van God, dat alle andere rijken omver werpt en alles recht buigt, het koninkrijk dat geweldig is en eeuwig, - dat koninkrijk begint in het kleine, het onaanzienlijke. Het begint in onnozele dingen, waarvoor iedereen laatdunkend zijn schouders ophaalt en waarvan niemand iets verwacht.

Zó komt het koninkrijk Gods. Het komt, waar een tollenaar zijn kantoor verlaat, waar publieke vrouwen zich bekeren, waar sloven van huismoeders de woorden van Christus indrinken en geloven.

Het lijkt naar niets. Het haalt niet bij wat wereldse en kerkelijke geweldenaars weten te bereiken. Maar het toch waar: waar de huiskamer vervuld is met blijdschap, waar een onopvallend gemeentelid zijn oude natuur door Christus' kracht laat gekruisigd, gedood en begraven worden, daar komt het rijk van Gods dat alles overwint. Daar vestigt God zijn heerschappij. En voor die heerschappij moet heel de wereld buigen.

Dat is nu het zwakke van God. En aan dat zwakke van God ergeren wij ons. En we geven de moed op: wat helpt nu gehoorzaamheid? Wat schieten we op met bekering en goede werken? Wat verandert dat aan de wereld? Wat haalt dat uit in de kerk?

Niets? Maar God zegt: alles! Een gelovig ziekbied, een leven waarin Christus gestalte heeft gekregen, één broeder in de kerk die bij alle ellende zich blijft verheugen met een heerlijke en onuitspreklijke vreugde, - dat is het zaad, uitgestrooid door God. En dat zaad is bij ons wel niet in tel. Want het is zo nietig, zo volslagen machteloos.

Tóch is het God, die wint,
en in een elk, die Hem behoort,
zijn nieuwe rijk begint.

Want het zwakke Gods is sterker dan de mensen.

Haulerwijk

J. Keuning

De weg naar willekeur geopend

(III)

De schijn van partijdigheid niet vermeden

We brachten in het eerste artikel, dat we schreven over de uitspraken van de Particuliere Synode van Groningen met betrekking tot de schorsing van ds. A. v. d. Ziel o.m. als bezwaar naar voren, dat op een zeer duidelijke wijze naar de eindconclusie werd heenge-redeeneerd omdat er van te voren van werd uitgegaan. Dit betrof dan de kerkrechtelijke zijde van deze affaire. Vandaar die voor een kerkelijke vergadering brede beschouwingen over art. 31 K.O. en art. 79 K.O., welke overbodig zijn, wanneer een conclusie duidelijke en onweerlegbaar uit de K.O. voortvloeit.

Daardoor werd de schijn van een partijdig oordeel niet vermeden. We toonden dat ook in ander opzicht aan.

Hier moet nog aan toegevoegd worden dat ook verder de nodige objectiviteit, waar het de kerken in art. 79 om begonnen is, niet is betracht.

De Partic. Synode was bijeengekomen voor de zaak, die ons hier bezig houdt, een zgn. vergadering ad hoc. Verschillende bezwaarschriften waren daar aan de orde, die zich richtten tegen de besluiten in deze zaak van de classis Groningen. Tot voorzitter van deze Synode werd uitgerekend een afgevaardigde van de classis Groningen gekozen, wier zaak aan de orde was.

De persoon zelf wordt hier door mij niet in het geding gebracht, evenmin zijn aanvaarding van het voorzitterschap. Maar wel zijn **verkiezing**. Deze verraadt een gebrek aan werkelijk kerkelijk handelen. Een voorzitter toch heeft automatisch een betrekkelijk grote invloed op de besluitvorming door het leiden van de besprekingen, het schorsen van de vergadering op critieke momenten, enz. Het valt zeer te betreuren, dat men in onze kerken niet waakt tegen de schijn van partijdigheid door zó te handelen.

Hetzelfde geldt van de geheime zittingen, waarin deze synode heeft vergaderd. Daarin werd niet alleen de „materiële” zijde van de schorsing van ds. v. d. Ziel behandeld; de vraag of hij inderdaad schorsingswaardig is. Men kan er nog over strijden dat deze zaak niet in openbare zitting ter sprake kwam, al zijn de motieven daarvoor m.i. van twijfelachtig gehalte. Want heel Groningen-Zuid weet wat er aan de hand is. De kerkeraad heeft dat in brieven aan deze grote gemeente bekend gemaakt. Maar op formele grond kan men hiervoor nog strijden en zich op analoge gevallen beroepen. Maar voor wat de kerkrechtelijke zijde betreft, is hiervoor geen enkel argument aan te voeren.

Toch ging men bij de behandeling daarvan ook achter gesloten deuren, als de Generale Synodes in de jaren veertig. Ook dat verraadt gebrek aan kerkelijke stijl en vermijdt niet de schijn des kwaads. Wat men bespreekt,

moet het daglicht kunnen verdragen. Tot zover dan over het besluit en de handelingen van de Particuliere Synode van Groningen.

Zij vormt een dieptepunt in het leven onzer vrijgemaakte kerken uit het oogpunt van kerkelijk handelen, d.i. het zich houden aan de gemaakte afspraken. Naar mijn stellige overtuiging moet hier van **ontrouw** gesproken worden.

De gevaarlijke weg

Wat de Partic. Synode van Groningen heeft gedaan t.o.v. de K.O. staat niet op zichzelf.

De classis Groningen is haar zij het met ietwat andere argumentatie voorgegaan. En „De Reformatie” had reeds enkele maanden zijn stem laten horen, een stem, die in dezelfde richting riep. We spraken daarover in ons vorige artikel en beloofden er op terug te zullen komen.

De korte inhoud van al dit schrijven en besluiten is: Gods Woord gaat bovenal - daarvoor moet als het er op aan komt, de K.O. wijken. Wanneer - zo was de zakelijke inhoud van het schrijven van prof. Kamphuis, wanneer de kerkeraad van Groningen-Zuid in de **materie** der zaak gelijk had en inderdaad bij ds. v. d. Ziel afwijking van Gods Woord is, dan is de kerkeraad van Groningen-Zuid wel afgeweken van een bepaling van de K.O., maar week zij terecht af (maar dat is nog iets anders dan: kwam zij in strijd met de K.O.). Want de Waarheid is bovenal. Gelukkig wees Kamphuis er daarbij op, dat er dan wel een crisis in het kerkverband - in Groningen - aanwezig is.

Simplificatie doet het altijd wel bij de massa.

Zo ook hier.

Menigeen wordt in de strik dezer redenering gevangen, vooral als er dan ook nog citaten bij komen van Voetius en Rutgers - dan wordt het geheel toch wel onweersprekelijk!!

Mijn bezwaar is hier echter de simplificatie.

Want in een bepaald geval kan ik deze redenering van harte toestemmen. Als er nl. een algemene crisis in de kerken is, waarbij de waarheid Gods in het geding is. Dit was b.v. het geval in de tijd van de Remonstrantse troebelen. Daarop sloegen dan ook de door prof. Kamphuis gegeven citaten van de genoemde „Kerkvaders”. In zulk een geval zijn de gemaakte afspraken van één zijde reeds verbroken: de ene partij houdt zich reeds niet meer aan de confessie. Dan valt er praktisch ook niet meer naar de K.O. te handelen, want het kerkverband is inderdaad „confessioneel” bepaald. De „Remonstrantse” partij zal zeker niet mee willen werken aan de censuur over ambtsdragers, die de leer der uitverkiezing loochenen. Nogmaals: dan zijn van de éne kant de afspraken duidelijk en onweerlegbaar en voor ieder constateerbaar verbroken; dan is het kerkverband, het confederatieve kerkverband, geheel op losse schroeven

komen te staan en moet elke kerkeraad handelen naar bevind van zaken, met in vele gevallen alleen het eigen oordeel. Wie zal hem dan verwijten maken. Hij zal te prijzen zijn om zijn trouw.

Maar er is van een ernstige simplificatie sprake, wanneer men dit beginsel van kerkelijk handelen gaat uitroepen voor elk willekeurig geval, waarin een kerkeraad van oordeel is dat zijn predikant geschorst moet worden, terwijl het naaste kerkverband dat oordeel niet deelt. Men kan dan wel zeggen, zoals De Reformatie inderdaad zeide, dat er heel haastig verderf in de kerken in kan treden, maar met deze redenering heeft men dan de kerkelijke regel dat er alleen schorsing zal plaats vinden door een **voorafgaand** oordeel van **twee** instanties volledig ondergraven en op non-activiteit gesteld. Men heeft die vervangen door de regel: De schorsing kan door een kerkeraad alléén geschieden, maar slechts **blijven** en eventueel gevolgd worden door een afzetting, als het **volgend** oordeel der betrokken kerkelijke vergadering van instemmende aard is.

Dit is de gevaarlijke weg die men opent door bovengeschetste simplificatie in het hanteren van het beginsel: Gods Woord, de Waarheid gaat bovenal.

Het is waar, dat een kerkeraad, die meent te moeten schorsen en geen instemmend oordeel van het engere kerkverband weet te verkrijgen, ook zonder dat van een algemene crisis t.a.v. de waarheid in de kerken sprake is, het gelijk aan zijn zijde kan hebben. Maar het omgekeerde is evenzeer mogelijk en méér waarschijnlijk. Op de regel dat „twee meer weten dan één” is heel het appèlrecht in onze kerken gebouwd. Maar deze regel wordt hier met een ruwe simplificatie terzijde geschoven, ook als er van een algemene crisis t.a.v. de Waarheid geen sprake is.

De confessionele band in gevaar

De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben méér afspraken en beloften, dan neergelegd in art. 79 K.O. Zij hebben zich ook wederzijds verplicht te zullen samenleven in de band aan de Gereformeerde belijdenisgeschriften.

De predikanten o.a. hebben beloofd zich daaraan in alle spreken, schrijven en onderwijze te zullen houden. Ze hebben daartoe zelfs een formulier ondertekend. Deze belijdenisgeschriften zijn echter niet Gods Woord zelf. Ze zijn er een menselijke vertolking en samenvatting van. Daarom is deze ondertekening er één met een reserve, want de Waarheid van Gods Woord gaat bovenal. Het kan gebeuren dat een ambtsdrager bedenkingen krijgt tegen enig punt der vastgestelde leer. Maar dan zal hij dat niet publiek aan de orde stellen, zo heeft hij door z'n handtekening onder 't desbetreffende formulier beloofd, maar deze zaak „in de kerkelijke weg” aan de orde stellen, d.w.z. het voorleggen aan de kerkelijke vergaderingen en er in het publiek over zwijgen. Vindt hij een dwaling in de confessie, hij zal dat niet **publiek** maken, maar de genoemde kerkelijke weg gaan.

Uit heel de aard van het gereformeerde kerkverband vloeit voort dat de uiteindelijke beslissing staat aan de Generale Synode, indien er iets aan de belijdenis te veranderen zou zijn.

Ds. Telder van Breda is van deze weg afgeweken.

Hij heeft bezwaren tegen de inhoud van een bepaalde zinsnede uit Zondag 22 van de Heidelbergse Catechismus. Wel heeft hij dit met zijn Kerkeraad besproken, maar hij is niet verder de kerkelijke weg gegaan, doch heeft zijn bezwaren publiek door spreken en schrijven bekend gemaakt. Daarmee heeft hij het confessionele verband onzer kerken geweld aangedaan en heeft hij niet gehandeld overeenkomstig de uitgesproken bedoeling van het formulier, dat hij heeft ondertekend.

Zelf heeft hij dit op verschillende manieren ontkend.

B.v. dat hij slechts zou strijden tegen een wat ongelukkige formulering van de Catechismus.

Of ook door te schrijven. „Een confessionalistisch geformuleerd en gehanteerd ondertekeningensformulier hoort thuis in de 16e en 17e

eeuw, waarin onze kerken nog de boekencensuur voorschreven. Niet in onze vrijgemaakte kerken". Ik citeer naar De Reformatie van 23 februari 1963.

„De Reformatie" heeft hiertegen ernstig protest aangetekend, zoals trouwens meerderen.

Maar anderen schreven: Wat een drukte over formele kwesties. De Waarheid gaat bovenal. En haar vinden we in Gods Woord. De belijdenisgeschriften zijn slechts menselijke formuleringen van de waarheid. Laat Gods Woord beslissen. Als ds. Telder terecht bezwaard is over de inhoud van de betrokken zinsnede uit Zondag 22, dan is er enkel winst te boeken uit het feit, dat hij deze zaak aan de orde heeft gesteld. Dan kunnen we komen tot een beter belijden.

Ik citeer hier niet letterlijk, maar naar de zin en bedoeling van de hier bedoelden.

Zij vergaten echter één ding: dat als ds. Telder géén gelijk zou hebben, de dwaling in de kerken zou zijn ingedragen; dat hier een **beginsel** van leervrijheid verdedigd wordt; het beginsel: „De Waarheid gaat bovenal", hier op een onkerkelijke, subjectivistische wijze gehanteerd wordt. Want wat hier de Waarheid is, dat zal in het verband der kerken, niet tegen de confessie in, ds. Telder alléén uitmaken, maar is ten oordeel gegeven aan de kerken, blijkens het ondertekeningsformulier.

„De Reformatie" heeft hier terecht op gewezen, niet eenmaal, maar herhaaldelijk. Dat was m.i. de daad van te prijzen trouw, die waardering verdient.

Maar hoe prof. Kamphuis met zijn schrijven over art. 79 K.O. dit nog voor zijn rekening kan nemen en verdedigen, is mij een raadsel. Dezelfde redenering, wat principe betreft, die hij volgt t.a.v. art. 79 K.O., wordt gevolgd door de verdedigers van het optreden van ds. Telder. De Waarheid gaat bovenal — en dit woord simplistisch, zonder in achtneming van kerkelijke afspraken en vanuit het oogpunt van het kerkverband, in **beide** gevallen, subjectivistisch toegepast.

Ik houd er niet van iemand vroegere citaten voor de voeten te werpen en hem „vast te spijkeren" op alles, wat hij ooit heeft beweerd.

Maar prof. Kamphuis staat nog midden in de strijd tegen de goedkeuring of billijking van het optreden van ds. Telder en ik wil daarin naast hem staan. Maar daarom mag ik hem herinneren aan een woord, dat nog slechts een goed halfjaar oud is. Het is te vinden in „De Reformatie" van 6 juli 1963, pag.

312, in de driestar: „Kleine winst in Nederland" en geschreven m.h.o. op de kwestie-Telder: „Wanneer vast staat, dat hier niet naar kerkelijke afspraak is gehandeld, een afspraak vóór Gods aangezicht gemaakt, **en dat zulks niet behoort**, dan zou reeds veel, zeer veel gewonnen zijn. Dat is nu precies de zaak, die door „De Reformatie" al jaar en dag be-toogd wordt". Ik onderstreepte.

Prof. Kamphuis zal vermoedelijk willen tegenwerpen — want hij weet scherp te onderscheiden —: De gevallen liggen hier niet gelijk. In het ene geval betreft het een predikant, die een belofte heeft afgelegd en niet honoreert. In het andere geval — Groningen Zuid — de kerkeraad, die het principiële recht van schorsing heeft, want Wie in het ambt stelt, ontnéemt het ook.

Maar daartegenover moet gesteld worden, dat er in beide gevallen een belofte is afgelegd — in de kerk, voor het aangezicht des Heren. En dat de afspraak om niet „zelfstandig" te schorsen gemaakt is om willekeur in het schorsen te voorkomen. Dat daarom het materiële gelijk wel achteraf geconstateerd kan worden, maar dat geen kerkeraad bij het niet instemmend oordeel van het kerkverband daarvan mag **uitgaan**, tenzij in tijden van algemene crisis van het kerkverband, als boven aangeduid of van het orgaan van het kerkverband tegen het uitgedrukte Woord Gods, waarbij de consequentie gedragen moet worden van geen verbandsoefening meer, zij het voorlopig. Anders geeft men de willekeur vrij spel en is een belofte geen belofte meer. Met de ongenueanceerde leus: De Waarheid gaat bovenal, kweekt men ongelukken, in kerkrechtelijk en confessioneel opzicht en worden de vastigheden omvergehaald.

Amsterdam.

G. Janssen

CORRIGENDA

In het 1ste artikel, geplaatst in het vorige nummer, bleven enkele storende zelffouten staan. **1e kolom, pag. 354:** dat deze P.S. de schorsing van ds. v. d. Ziel zowel in materieel als in kerkelijk opzicht heeft goedgekeurd. Kerkelijk moest zijn: kerkordelijk.

1e kolom, pag. 355: regel 20: dat dat gelijk geeft, moest zijn: die dat gelijk geeft.

1e kolom, pag. 355, onderste regel. Daar stond, dat soms indrukwekkend er uitzien kerkelijke besluiten... maar een voorvalletje zijn. Dit moest zijn: een voos gevalletje.

Calvijn in Japan

(II)

In het nummer van de vorige week vertelde ik dat in Japan een brochure verschenen is met de titel: „Calvin in Japan", waarin belangwekkende mededelingen worden gedaan over de grote invloed welke Calvijn in het land van de rijzende zon uitoefent. Ik beloofde uit de inhoud daarvan het een en ander mee te delen.

Wat in deze brochure het eerst de aandacht trekt is dat zich in Japan een vereniging heeft gevormd welke zich ten doel stelt werken van Calvijn in japanse vertaling uit te geven. Op haar program prijkt een indrukwekkende lijst van niet minder dan drie en twintig delen waarvan het grootste gedeelte inmiddels reeds verschenen is! Het zijn vertalingen van de Institutie, van de kommentaren welke Calvijn op boeken van het Nieuwe Testament schreef en van een aantal preken en theologische tractaten. Men vraagt zich in verbazing af hoe dit mogelijk is een land waarin een zo gering aantal protestanten leeft en het levensniveau veel en veel lager is dan in het Westen.

Maar al weten we niet hoe dat mogelijk is het is niettemin echte werkelijkheid. En onze verbazing wordt nog groter als we lezen dat van de kommentaar op de brief aan de Romeinen die in 1959 voor het eerst verscheen nu reeds de vierde druk van de pers kwam. Ik durf wel met zekerheid te zeggen dat zo iets in Nederland met zijn honderdduizenden gere-

formeerden niet mogelijk is. De verklaring van de eerste brief aan de Korinthiërs beleefde reeds een tweede druk.

Wat voorts opvalt is dat deze vertalingen 't werk zijn van een groot aantal professoren. Ik telde er niet minder dan dertien! De Japanse protestantse kerken blijken dus over een flink aantal academici te beschikken. Iets dat in de pers reeds meermalen ter sprake kwam.

In de brochure waarin dit alles wordt meegedeeld zijn voorts 'n paar boeiende artikelen overgenomen van leden van bovengenoemde vereniging. Het eerste is van de voorzitter Masaichi Takemori. Het handelt over de invloed van Calvijn in de Japanse kerk. Ik laat dat hier volgen.

Het is niet gemakkelijk precies te schatten, hoeveel invloed Calvijn gehad heeft in de japanse kerken. Maar op de een of andere wijze is zijn invloed tot op zekere hoogte in vrijwel iedere kerk merkbaar geweest. Het duidelijkst is dat natuurlijk het geval in de oude gereformeerde-presbyteriaanse kerk, die tot de oorlog de grootste gemeenschap in Japan was. Jarenlang waren Calvijn's gedachten, bewust of onopzettelijk het theologisch fundament zowel voor de prediking als voor het onderwijs aan de gemeenteleden. Door het gehele land heen waren studie-groepen — sommige klein, andere groot — bezig de Institutie door te werken. De meeste van deze groepen waren samengesteld uit predikanten, maar in sommige zaten

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Tijdelijk adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak.
Prof. Dr. W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw":

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-15450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,
Zeist. Giro 233117.

ook leken. Zelfs gedurende de tweede wereldoorlog bestonden er kleine groepjes in Japan die de Institutie bestudeerden.

De jonge kerk in Japan heeft altijd het ware christelijke geloof bestudeerd, zoals dat door de Reformatoren voorgedragen werd. Zij voelde zich in het bijzonder aangetrokken tot Calvijn's uitleg van de Bijbel. Kerkelijke leidslieden volgden ook Calvijn's kerk-opvattingen bij de inrichting van hun eigen jonge kerken. Bovenal is Calvijn's eigen geloof, zoals dat uitgedrukt wordt in het „Sola Gloria Dei" („alleen de eer van God") een machtige inspiratie voor de kerken geweest. Dit zullen wel de voornaamste redenen zijn geweest, waarom de japanse kerken bijzonder belang stelden in Calvijn.

Calvijn's invloed werd veel sterker na de voltooiing van de vertaling der Institutie door Prof. Masaki Nakayama, meer dan dertig jaren geleden. Daar deze vertaling zulk een belangrijke rol gespeeld heeft in de verspreiding van Calvijn's gedachten in Japan, kan het van belang zijn in herinnering te brengen hoe het gegaan is met de vertaling van de Institutie.

Op een wintermiddag in de kersttijd was Prof. Nakayama op zijn studeerkamer wat aan het grasduinen in zijn boeken. Zijn oog viel toevallig op de delen van de Institutie (in het oorspronkelijke latijn). Ineens gevoelde hij een onverklaarbare aandrang, alsof hij geïnspireerd werd, om dit klassieke boek toegankelijk te maken voor zijn mede-japanners. Hier had hij een boek, zo gevoelde hij het, dat iedereen behoorde te lezen. Met deze overtuiging begon hij de geweldige taak van de vertaling.

Prof. Nakayama's geleerdheid was al welbekend, want hij had alle werken van Dante uit het italiaans vertaald, en hij had ook Augustinus en Tagore (een indische dichter) in Japan bekend gemaakt door zijn vertalingen. Hij was nu overtuigd dat er geen betere manier was om het ware christelijke geloof te verbreiden dan door de Institutie voor het japanse volk toegankelijk te maken. Zijn vertaling werd vervaardigd naar de oorspronkelijke latijnse uitgave, maar hij maakte ook lijsten met nauwkeurige verwijzingen naar de franse uitgave. Dit maakte diepe indruk op de geleerde wereld.

Er worden allerlei verhalen verteld over Prof. Nakayama's ijver en volharding bij het vertalen van de Institutie. Het meest sprekende is het verhaal over de ijzeren hamer die in zijn studeerkamer te zien was. Hij gebruikte die hamer om er zijn rechterarm mee te slaan, om te voorkomen dat de spieren stijf werden door het langdurige noeste schrijven. Toen dat verschijnsel zich begon te openbaren, hielp

mevrouw Nakayama haar man door zijn arm te masseren, maar op den duur hielp dat niet meer. Zo kwam hij er toe de hamer te gebruiken, opdat de vertaling zo snel mogelijk op zou schieten. Daardoor ontstond in die tijd het bekende grapje, dat de japanse vertaling niet met een pen, maar met een hamer was geschreven!

Toen de volledige vertaling tenslotte verscheen, werd zij gretig verwelkomd, niet alleen in Japan, maar ook in Korea, en zelfs op Formosa. De vraag was zo groot, dat voortdurend herdrukken nodig waren. Tenslotte waren zelfs de matrijzen (de zware papieren gietvormen waarmee de drukplaten gemaakt werden) versleten door het voortdurend gebruik.

In elk land waarheen Calvijn's geloof gebracht werd ontstonden vrije en sterke nationale kerken. In Japan, een nieuw front van christelijke evangelie-verkondiging, hebben wij verlangend uitgezien naar de stichting van een inheemse kerk, diep geworteld in het

christelijk geloof. Daarom moesten wij voortdurend denken aan wat de Reformator van Genève gedaan had. In deze tijd zien we weer duidelijk, hoe groot Calvijn's invloed is in de moderne wereld.

Tekenend hiervoor is de reactie op de aankondiging van de stichting van het Japanse Calvijn-Vertaal Genootschap. Talloze brieven van kerken en theologen in Europa en Amerika hebben belangstelling en geestdrift uitgesproken voor deze onderneming. Sommigen hebben zelfs royale geldelijke steun gegeven. Het is een grote eer voor ons deze gelegenheid te hebben tot samenwerking in warme broederschap met christelijke vrienden over de gehele wereld. Wij, in de japanse kerk, hebben nooit eerder zulk een wereldwijde christelijke saamhorigheid ervaren. Het is onze bede dat God ook verder onze inspanning wil zegenen tot eer van Zijn Naam.

Tot zover het artikel van Masaichi Takemori.

C.V.

Talma

(III)

Het is frappant hoe de geschiedenis van de protestants christelijke arbeidersbeweging op de essentiële punten parallel loopt met de rooms katholieke.

Beiden hebben jarenlang geworsteld met dezelfde problemen van algemeen sociale organisatie of vak- respectievelijk standsorganisatie.

Het jaar 1891 was voor beiden een keerpunt in hun geschiedenis. Voor de een was dat het jaar van het 1ste Christelijk Sociaal Congres, voor de ander het jaar van de verschijning van „Rerum Novarum”.

De één had een politiek leider van groot formaat in dr. Kuyper, de ander een niet minder groot figuur in dr. Herman Schaepman. Beiden leiders, die het volk dat zij aanvoerden wisten te bevrijden uit de achterlijkheid naar de politieke mondigheid.

Maar Kuyper en Schaepman waren volksleiders en zeer beslist geen arbeidersleiders. Deze taak was weggelegd voor ds. Talma en de priester Ariëns.

Kuyper en Schaepman waren vrienden en hadden geregeld contact met elkaar. De parallel tussen Talma en Ariëns ligt niet zozeer in het persoonlijk contact tussen beide bewogen figuren, maar in de grote overeenstemming tussen beider idealen en levensgang.

Beiden hebben zichzelf niet ontzien als het ging om de materiele en geestelijke verheffing van de arbeidende stand.

Er zijn tussen de christelijke en Roomse arbeidersbeweging nog wel meer punten van overeenstemming aan te wijzen, maar wat wij hierboven noemden is wel voldoende om te bewijzen, dat het streven naar emancipatie van de arbeiders niet het monopolie is geweest van de protestants christelijke partijen en organisaties.

Zeker, de bijdrage die b.v. Patrimonium heeft geleverd aan de ontwikkeling van de sociale geschiedenis is groot geweest. Kuyper en Talma hebben een eervolle staat van dienst. Maar hetzelfde kan ook gezegd worden van Schaepman, Ariëns en Aalberse. Dat er zulke duidelijke lijnen van overeenkomst te trekken zijn, bewijst dat de tijd waarin Talma leefde en werkte een bepaald en typisch karakter droeg, waaraan geen mens, geen partij en geen organisatie zich kon onttrekken.

Politiek mondig was alleen hij, die over een zekere welstand beschikte. De arbeider, nog maar kort van verpaupering en fatalistische berusting bevrijd, bezat die zekere welstand niet en was uitgesloten van het actief en passief kiesrecht. Politiek onmondig dus. De conservatieven van rechts en links konden maar moeilijk wennen aan de gedachte, dat de werklieden bezig waren de status van rechtloze behoeftigen te ontgroeien.

Voorgegaan door bekwame politieke leiders als Schaepman, Kuyper en Troelstra werden zij zich bewust van de macht van hun aantal.

Het was de tijd, van wat Bednarik noemt: het collectieve ideaal.

Maar Scheapman en Kuyper hadden het als politieke leiders heel wat moeilijker dan Troelstra. De laatste was leider van een homogene arbeiderspartij. Kuyper en Schaepman waren leiders van een volkspartij en hadden al het genie van hun leiderschap nodig om de sterke spanningen tussen de uitersten binnen hun groep de baas te blijven. Bij de Roomsen waren het de conservatieve groot-industriëlen uit het Zuiden, die in de politiek domineerden en in de boezem van de partij steeds overhoop lagen met de meer vooruitstrevende partijmensen als Alfons Ariëns, Aalberse en later prof. Veraart. Kuyper had het nog moeilijker. Zijn partij was samengesteld uit drie heterogene groepen. Daar was eerst de aristocratie, door het censuskiesrecht vast aan de parlamentszetels gekleefd; dan de grote middengroep van kleine luyden, het volk van calvinistische boeren, vissers en kleine zelfstandigen, en als derde groep de achterban van zich emanciperende arbeiders.

De spanningen tussen de conservatieve aristocratie — Kuyper zelf betitelde hen als „plutocraten” en „mannen met twee namen”, die de noden van het volk niet kenden — en de antirevolutionaire arbeiders bereikten zo nu en dan een dramatisch hoogtepunt. Hieruit blijkt Kuypers leidersgenie, dat hij bij elke kortsluiting het verlossende woord wist te spreken.

Kuyper, de grote leider, die de kleine luyden van de Afscheiding emancipeerde, kon zich nimmer met een van de drie groepen vereenzelvigen, zonder de band met en aan de anderen te verliezen. Dit verklaart het dualisme in Kuypers sociale nalatenschap. De conservatieven konden en kunnen zich op Kuyper beroepen, maar de vooruitstrevenden ook. Hij was de man die opriep tot „architectonische critiek” op de maatschappij van zijn dagen, maar ook de man, die Talma op een beslissend moment in de steek liet, toen het er op aankwam die architectonische critiek in positieve daden te realiseren.

In de praktijk stond Kuyper het dichtst bij zijn kleine luyden, omdat zij de trouwe, aanhankelijke kern vormden, die in hem de van God gegeven leider zagen. In hun kring kon hij toornen tegen de plutocraten, de mannen met twee namen, die de noden van het volk niet kenden, in hun kring kon hij ook met groot oratorisch talent wijzen op het gevaar van het Staatssocialisme, dat de arbeidersstand bedreigde. Heeft Kuyper zich terwille van de kleine maar invloedrijke groep van parlementaire aristocraten zo uitdrukkelijk en dramatisch gedistancieerd van Talma's Radenwetten?

In ieder geval, slechts luttele jaren na zijn „verraad” aan Talma, gaat hij in Standaard-artikelen (1910), juist op het punt waarin hij Talma liet vallen, verder dan Talma aanvankelijk had willen gaan en schrijft hij o.a.: „De

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

1 april begint de 8e jaargang van OPBOUW. We verzoeken onze abonnees die per jaar betalen f 10.—, en die per halfjaar betalen f 5.— te willen overmaken op onze postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg te Zeist, met bijvermelding voor OPBOUW.

Dit bespaart U hoge incassokosten en ons veel extra werk.

De administratie

klassenstrijd zal steeds verder om zich heen grijpen. En dit zal... steeds verergeren, zolang de Overheid ten deze haar roeping niet verstaat, en nalaat een wettelijke organisatie van het bedrijf in het leven te roepen... In de eerste plaats is nodig, dat alle groepen van bedrijven, die samen een eenheid van bedrijf vormen, tot het in het leven roepen van een eigen organisatie verplicht worden”.

Hier vraagt Kuyper dus van de Overheid wettelijke organisaties in het leven te roepen en/of het instellen van zulke organen verplicht te stellen. Niet alleen consolideren, maar ook verplichten.

Wij zouden Kuyper groot onrecht doen als wij het dualisme in Kuypers opvattingen, in navolging van de socialist Jan Oudegeest, zouden verklaren uit minder fraaie tactische motieven.

Zeker; bij het beoordelen van Kuypers sociale opvattingen, bij het beoordelen van zijn houding tegenover Talma, moeten wij rekening houden met de boven geschetste structuur van zijn partij. Maar Smeenk is dichter bij de waarheid, als hij in zijn „Christelijk Sociale Beginselen” onder het hoofd „Kuypers denkbeelden” er op wijst, dat er een duidelijke evolutie in Kuypers sociale denkbeelden is waar te nemen.

Het is niet moeilijk de Kuyper van vóór 1900 uit te spelen tegen de Kuyper in latere jaren, maar als wij vergeten, dat Kuyper leefde in een tijd met ongekende sociale en economische spanningen waarin het beeld van de maatschappelijke verhoudingen zich in snel tempo en in tevoren niet te voorziene wijze ontwikkelden, dan doen wij hem onrecht.

Maar wat voor Kuyper geldt, geldt ook voor Talma.

In de Kamer is Talma dikwijls verweten, dat hij aanhanger was van een soort Staats-socialisme.

Dat verwijt was ongegrond.

Als minister Talma staatssocialist was, dan was Kuyper dat na 1910 ook.

Talma zag eerder dan Kuyper en zijn medestanders in, dat het arbeidersvraagstuk zonder Overheidsingrijpen en Overheidshulp niet kon worden opgelost. En de geschiedenis heeft hem in het gelijk gesteld.

En voor het overige: het bestuderen van Kuypers en Talma's sociale opvattingen heeft niet meer dan historische waarde. Hetgeen nog wat anders is dan waardeloos. Of Kuyper en Talma content zouden zijn met de huidige vorm van Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie en het systeem van sociale zekerheid is met een lange reeks van citaten en situaties zowel positief als negatief te beantwoorden.

Zij leefden in een andere tijd en onder heel andere omstandigheden.

Maar beiden hebben in hun tijd een belangrijke bijdrage geleverd aan de oplossing van het sociale vraagstuk.

In Kuyper eren wij de man, die tegen het einde der vorige eeuw door zijn juiste positie-keuze duizenden arbeiders weerhouden heeft de lokstem van revolutionaire agitators te volgen. In Talma eren wij de man, die in een spannend, beslissend tijdperk in grote sociale bewogenheid zichzelf heeft opgeofferd voor de verdrukte en miskende arbeidersstand.

Belangrijk is niet in de eerste plaats hoe ze dat deden, maar dat ze het deden.

Daarin kunnen wij proberen hen na te volgen.

En nooit vergeten, dat juridisch formalisme en sociaal conservatisme een gevaar is, dat het Gereformeerde leven latent bedreigt.

Jac. Wijnands.

Protest tegen het dualisme

(III)

Het derde boek uit de serie „Christelijk perspectief” dat wij in het kader van deze artikelenreeks willen bespreken „Natuur en Wonder van de hand van wijlen Dr. J. H. Diemer, bevat eveneens een zeer indringend „protest tegen het dualisme”, maar dit protest is nu gericht tegen het dualisme, zoals zich dat op natuurwetenschappelijk en natuurfilosofisch terrein aan het licht treedt. Het boek van Dr. Diemer is een bewogen getuigenis tegen elke richting, die de natuur wil isoleren van God als haar Schepper en Herschepper en, op welke wijze dan ook, tracht te verzelfstandigen tot een in zichzelf en krachtens eigen wetmatigheden rustende werkelijkheid.

Men kan dit getuigenis overigens moeilijk zonder een gevoel van weemoed lezen. De zeer begaafde auteur, Johann Heinrich („Harry”) Diemer, die in 1904 als zoon van Ds. N. Diemer geboren werd, in Leiden biologie studeerde en aldaar in 1935 promoveerde, ontwikkelde zich reeds spoedig tot een bekwaam geleerde, omtrent wiens wetenschappelijke toekomst zowel zijn leermeesters als geestverwanten hoge verwachtingen koesterden. Zijn belangstelling ging vooral uit naar de filosofische grondvragen van de door hem beoefende wetenschap. Gegrepen door de inzet van de Wijsbegeerte der Wetsidee, stelde hij zich als levensideaal de reformatorsch-christelijke visie, op de werkelijkheid, welke deze wijsbegeerte hem verschaftte, vruchtbaar te maken voor de benadering van de biologische vakproblemen. Ondanks allerlei tegenwerkende factoren — een zuiver wetenschappelijke werkring, b.v. aan de Vrije Universiteit, kon hem nog niet worden aangeboden, zodat hij zich aanvanke-lijk met een tijdelijke leraarsbetrekking tevreden moest stellen — werkte hij met alle kracht aan de realisering van zijn levensprogramma en in verschillende publicaties, waaronder enkele breedvoerige verhandelingen, trok hij de grondlijnen van een bijbelse natuurbeschouwing, die als richtsnoer voor het verdere onderzoek zou hebben te dienen. Helaas is het bij deze belangrijke, veelbelovende, voorar-beid gebleven. In 1943 wierp hij zich met al zijn energie op het werk in de illegaliteit, waarbij hij geen enkel gevaar ontweek. Op 24 januari 1945 werd hij in Groningen gearresteerd en na een gevangenschap in Duitsland, o.a. in het beruchte concentratiekamp te Neuengamme, overleed hij te Sandborstel in juni 1945, na op 29 april door de Engelse troepen bevrijd te zijn. Zijn, volgens Prof. Dooyeweerd „wellicht diepste en meest rijpe” verhandeling over Natuur en Wonder, die juist in de donkere jaren 1943 en 1944 in „Philosophia Reformata” verscheen, bleef onvoltooid.

Het zijn deze verhandeling en een ander breed opgezette studie over hetzelfde onderwerp en met dezelfde titel, gepubliceerd in het Orgaan van de Chr. Vereniging van Natuuren Geneeskundigen in Nederland, die in het thans door ons besproken boek werden herdrukt en op deze wijze opnieuw voor brede kring toegankelijk gemaakt. Ongetwijfeld verdienen ze dat ten volle. Dr. J. Stellingwerff merkt in zijn voorwoord terecht op, dat deze beide studies van Diemer door de tijd waarin ze verschenen — toen wereldoorlog en kerk-scheuring alle aandacht opeisten — niet de belangstelling ontvingen, die ze waard zijn.

De grote betekenis van Diemer's uiteenzettingen is zeker niet in de laatste plaats daarin gelegen, dat hij radikaal breekt met de supranaturalistische gedachtengangen betreffende het wonder, zoals deze met name in orthodoxe kring nog steeds opgeld doen. In dit gedachtenklimaat wordt het wonder gezien als een bovennatuurlijk, „buitengewoon” ingrijpen van God in de wetmatigheid van het „gewone”, natuurlijke leven hier op aarde; een opvatting, die doorgaans leidt tot een diepgewortelde angst voor de wetenschap, waarvan men vreest dat zij bij de voortgang van haar onderzoek de „speelruimte” van het wonder steeds meer zal beperken en tenslotte geheel en al wegnemen. Men verbindt de denkmogelijkheden van het wonder met de **hiaten**, de leemten

in de resultaten der natuurwetenschap¹⁾. Diemer betoogt nu, dat dit supra-naturalisme gebouwd is op de grondslag van het moderne rationalisme sinds Descartes, „waarvan het a.h.w. de bovenbouw uitmaakt”. Het rationalisme beschouwt de natuur „als een in zichzelf rustende en functionerende werkelijkheid in de tijd”. Welnu, op dit rationalistisch natuurbegrip baseerde het supranaturalisme zijn leer van het ingrijpen Gods in de natuur bij bepaalde gebeurtenissen. Enerzijds stemt het toe, dat de in de Schrift verhaalde „tekenen en wonderen” niet verklaard kunnen worden, uit, ja zelfs in strijd zijn met de door de rationalistische wijsbegeerte erkende wetten en krachten. Anderzijds wil het toch de realiteit der wonderen handhaven. Daarom neemt het aan, „dat er **dus** een bovennatuurlijk handelen Gods moet hebben plaats gehad, waarbij bepaalde natuurwetten worden geschorst of opgeheven”.

De grondfout van dit supra-naturalisme is naar het oordeel van Diemer, „dat het uitgaat van een rationalistische en deïstische natuurtheorie, waarin wordt gerekend met een van haar wortel losgemaakte en verarmde natuur. De rationalistische wijsbegeerte beschouwt de **gevallen** natuur in rationalistische conceptie als de **normale**” (citaten op pag. 97 en 98).

Het supranaturalisme „moet spreken van een ingrijpen in het natuurgebeuren, omdat het de (rationalistisch opgevatte) natuur eerst op zichzelf heeft gesteld” (101 v.).

Bijzonder boeiend is het na te gaan met welke argumenten Diemer het supra-naturalisme te lijf gaat. Uiteraard kunnen we hier slechts enkele gezichtspunten uit zijn krachtige en heldere betogen aanstippen. Hij wijst er b.v. op, dat de hele idee van een „natuurverklaring” niet juist is, omdat de mens bij het onderzoeken van de werken Gods in de natuur steeds weer op het mysterie stuit (103 v.). Scherp kant hij zich tegen het traditionele contrasteren van natuur en wonder als het verklaarbare en het onverklaarbare (104). Het wonder is slechts door het geloof, religieus, te verstaan. Alleen wie gelooft aan de mogelijkheid van herscheppingswonderen zal ze, evenals de scheppingswonderen, ook heden nog rondom zich kunnen waarnemen. „Wie er niet in gelooft zal ze ook nimmer te zien krijgen” (105).

Diemer merkt op, dat de Schrift niets weet van een „opheffing” van de door God gestelde wereldorde noch van „bovennatuurlijke” verschijnselen, tot stand gebracht door een goddelijk ingrijpen in de natuurlijke loop der dingen. De Schrift laat God niet werken naast de natuur, maar leert, dat alle kracht Gods kracht is en dat door deze kracht het geheel der dingen geschapen is en vervolgens gedragen en ontplooid wordt overeenkomstig de wereldorde, die hetzelfde is, wat wij nu natuur noemen. En deze natuur is „een wonderwerk Gods” (79). De zonde van de gevallen mens is juist dat hij daarvoor geen oog meer heeft. „Het wonder wordt geplaatst buiten de natuur en de natuur beroofd van haar wonderkarakter”. (82).

Een belangrijk moment in Diemer's gedach- tengang is zijn overtuiging, dat in mens en natuur tal van krachten sluimeren, die slechts onder leiding van een **sterk geloof** kunnen worden ontsloten (98 v.). Van hieruit benadert hij de vraag naar de mogelijkheid van het wonder. De natuur van het rationalisme is een beknotte, verschraalde, verarmde natuur. De werkelijke natuur is veel rijker. Nu ontving de mens in het paradijs het vermogen om, ten dienste van het Koninkrijk Gods, in geloofsge- meenschap met het Woord Gods, de in die rijke natuur verborgen krachten en mogelijk- heden te ontsluiten. Toen evenwel Adam in zonde viel, stelden de functies van het gescha- pene zich niet meer in dienst van het Konink- rijk Gods. maar traden ze in dienst van het rijk der duisternis, ook de Satan. In Christus is de natuur echter weer „in haar wortel” op de dienst van God gericht. Hij vervult de taak van Adam blijkens het feit dat Hij de natuur in al haar uitingen beheerst. „Zijn wonderte- ken laten ons de oorspronkelijke macht zien,

die de mens over de natuur bezat” (91 vv. vgl. 100 vv.). Diemer's visie vertoont hier frappante overeenstemming met wat onlangs van theolo- gische zijde door H. Berkhof naar voren werd gebracht met betrekking tot Jezus' beheersing van de natuur²⁾. Van een bijzonder goddelijk ingrijpen is bij deze wonderen dus geen sprake. „Ingegrepen heeft God in een geheel ande- re zin, n.l. door het ontbindingsproces der zonde te stuiten”. De normale ontplooiingsmoge- lijkheden van de krachten en vermogens der natuur worden hersteld (103 vgl. 94 vv.). Die- mer toont zich hier een geestverwant van Kuyper en Bavinck, die niet moede werden er aan te herinneren, dat de genade de natuur niet vernietigt noch haar als een soort „boven- bouw” overkoepelt, maar de natuur **herstelt**. De fijnzinnige ethische theoloog J. H. Gunning jr. heeft ditzelfde trouwens met niet minder grote kracht geaccentueerd³⁾. Terecht is Die- mer van oordeel, dat het wonder der herschepp- ing niet van de wonderen der voorzienigheid en der schepping mag worden losgemaakt, om- dat het eerste de beide laatstgenoemde juist weer zichtbaar maakt. „Het Koninkrijk Gods is niet als een nieuwe, bovennatuurlijke orde der genade aan de geschapen natuur toege- voegd, doch de **oude** hemel en aarde werden in Christus **nieuw**” (108).

We memoreerden enkele karakteristieke momenten uit Diemer's artikel in „Philosophia Reformata”. In de andere studie treft men de- zelfde grondgedachten aan.

Dat deze grondgedachten geen theoretische, werkelijkheidsvreemde, stellingen zijn, blijkt wel heel duidelijk uit de konsekwenties, die Diemer daaruit afleidt ten aanzien van be-aalde konkrete vragen. Zo verzet hij zich te- gen het spreken over de „vinger Gods” bij op- vallende gebeurtenissen omdat deze uitdruk- king suggereert, dat God hier op een bovenna- tuurlijke wijze zou hebben ingegrepen, terwijl het betreffende gebeuren in feite even natuur- lijk is als in alle andere gevallen. Overigens erkent Diemer, dat de gelovige christen in zulke gebeurtenissen een **teken** kan zien van Gods voorzienige wereldleiding (87). Evenzo geschiedt er bij een gebedsverhoor niets van boven - of tegennatuurlijke aard. „Er wordt hierbij niet „bovennatuurlijk” ingegrepen, doch onder de leiding van het geloof wordt het gebeuren geleid in bepaalde banen, die zonder gebed en geloof niet zouden zijn ingeslagen”. (87).

Waardevol achten wij ook, dat Diemers hou- ding ten opzichte van allerlei „supernormale” menselijke vermogens, zoals psychometrie, te- lepathie, magnetisme etc. volkomen gespeend is aan de krampachtigheid, die sommige chris- tenen in verband daarmee aan de dag leggen. Hij wil nadrukkelijk onderscheid gemaakt zien tussen de vermogens als zodanig en het **ge- bruik**, dat ervan gemaakt wordt. De vermo- gens zelf zijn allerminst verwerpelijk, maar zij kunnen zowel voor de opbouw als voor de af- braak van Gods scheppingswerk aangewend worden (68 v.).

Wij hebben dit boek van dr. Diemer met spanning gelezen, dankbaar voor de prachtige visie die ons daarin geboden wordt. Zeker, het is enigszins gewaagd over een natuur-filosofi- sche publicatie te schrijven, wanneer men zelf noch natuurkundige, noch filosoof is. Dat wij toch de stoute schoenen aantrokken, moge men zien als een teken, dat iedere geïnteresseerde uit dit boek verhelderende, soms bevrijdende inzichten kan opdoen. Ook door de mannen van de natuurwetenschap wordt het belang van Diemer's uiteenzettingen erkend. J. Lever geeft er in zijn bekende boek „Creatie en Evo- lutie” een brede weergave van en sluit zich gaarne bij Diemer's visie aan⁴⁾. Dit kan zeker gelden als een aanwijzing, dat zij nog aller- minst aan betekenis heeft ingeboet.

We stemmen Stellingwerff toe, dat Diemer's formuleringen inzake de problemen van tijd en eeuwigheid, het anthropomorphisme e.a. voor revisie vatbaar zijn (8 v.) maar willen met Stellingwerff thans vooral de nadruk leggen op de actualiteit van Diemer's visie op de vraagstukken van evolutie en wonder alsmede - dit voegen we er met Lever aan toe - op het allesomvattende vraagstuk van de aard van Gods handelen in deze wereld. De grote waar- de van Diemer's exposees is, dat zij het won- der en in het algemeen het handelen Gods ge-

heel losmaken uit de bovennatuurlijke sfeer en 't plaatsen in 't kader, waarin de Schrift het stelt, n.l. in dat van Gods scheppingswerk en van Zijn op de redding van de schepping gerichte heilswerk. Uit dien hoofde betekent Diemer o.i. een vooruitgang ten opzichte van b.v. Bavinck, die prachtig schreef over het herstel der natuur door de genade, maar toch van „het bovennatuurlijke”, „het supranaturele” bleef spreken⁵⁾. Diemer leert ons dat het beter is dit zwaar belaste begrip in het geheel niet meer te gebruiken. Leerzaam is ook het historisch gedeelte met scherpe analyses van de opvattingen van Augustinus, Thomas, Kant e.a. over natuur en wonder (109-156).

Tenslotte: men kan soms de klacht horen uit, dat de Wijsbegeerte der Wetsidee alleen met „grondmotieven” werkt en intussen „de Bijbel dicht laat”. Of die klacht gegrond is, kunnen wij nu niet onderzoeken. Maar wel mogen we vaststellen, dat ze in elk geval voor Diemer niet geldt. Ieder, die van zijn zorgvuldige verwerking der Schriftgegevens kennis neemt, zal dit beamen.

Persoon en werk van dr. Diemer worden belicht in het fraaie „In Memoriam” van Prof. Dooyeweerd, dat achterin dit boek een plaats vond (158-165). Het boek sluit af met een bibliographie, die kan worden aangevuld met enkele door Lever (a.w. 174 noot 2) genoemde artikelen.

J. Veenhof

¹⁾ G. C. Berkouwer, *De Voorzienigheid Gods*, Kampen, 1950, 247.

²⁾ H. Berkhof, *De mens onderweg, een christelijke mensbeschouwing*, 's Gravenhage, 1960, 24 v.v. Berkhof legt er evenals Diemer de nadruk op, dat Jezus zijn wonderen verrichtte als mens. Omdat zij, aldus Berkhof, a.w. 26, een openbaring vormen van Jezus mens-zijn, zijn ze tevens een openbaring „van het ware mens-zijn zoals God dat voor ons allen heeft bedoeld”.

³⁾ Vgl. de uitspraak in zijn *Blikken in de Openbaring IV*, 277 geciteerd bij J. H. Semmelink, Prof. Dr. J. H. Gunning, *zijn ontwikkelingsgang en zijn beginselen*, Zeist, 1926, 74: „Het Christendom is de herstelling van het *waarachtig-natuurlijke* door overwinning van het *gevallen-natuurlijke*”. Gunning bepleit een „hoger” natuur-begrip; zulk een begrip n.l., waarin het zogenaamd boven-natuurlijke als homogeen met de natuur wordt gezien, zodat het eigenlijk *niet* „boven-natuurlijk meer heten mag. „Veeleer wordt het thans bestaande natuurlijke als benedennatuurlijk erkend”. Zie J. H. Gunning jr. en P. D. Chantepie de la Saussaye Dzn, *Het ethisch beginsel der theologie*, Groningen, 1877, 37. Gunning's leerling H. M. van Nes schreef in zijn *Modern of orthodox*, in „Levensvragen”, serie V no. 6, Baarn, 1911, 22 v., na een breed citaat van Bavinck en met een beroep op Gunning, dat het feitelijk „een Roomsche opvatting” is „om de natuur haar eigen leven te laten leiden en het werk Gods er dan nog bij te laten komen”. Daartegenover stelt hij, dat het bijbelse wonder alleen bovennatuurlijk te noemen is, „omdat de zonde het natuurlijk gebeuren abnormaal heeft gemaakt.. De zonde is veeleer de verbreking, en het wonder de herstelling der natuurorde”. Geheel in dezelfde geest Berkouwer, a.w. 254 v.: het wonder is niet het abnormale, staande tegenover de (dan normaal geachte!) natuur, maar staat tegenover de zonde en bedoelt herstel van de normaliteit van wereld en leven.

⁴⁾ J. Lever, *Creatie en Evolutie*, Wageningen, 1956, 174-182.

⁵⁾ Vgl. b.v. H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek*, vierde druk, I, Kampen, 279 v., en vooral de bestrijding van het naturalisme, a.w. 332 v.v.

Het boven besproken boek van Dr. J. H. Diemer, *Natuur en Wonder* is verschenen in als deel VI in de reeks Christelijk Perspectief bij de N.V. Buijten & Schipperheyn te Amsterdam (Valkenburgerstraat 106), en is verkrijgbaar bij de boekhandel. De prijs bedraagt f 6.30 en bij intekening op de serie f 4.80.

Herstel

van een drukfout in ons artikel van de vorige week is helaas noodzakelijk. Dat artikel („Over drie driestarren”) begint aldus: „In de „Poortwake” van 21 februari 1964 schrijft de bekende starrenhitser een drietal driestarren”.

In de kopie voor dat artikel staat niet: „de bekende starrenhitser” maar: „de bekende starrenritser”.

De drukproef bracht tot mijn schrik in plaats van starrenritser: starrenhitser.

Het werd door mij gecorrigeerd in: starrenritser.

Helaas werd de correctie ter drukkerij niet in het zetsel aangebracht. En zo kregen de lezers buiten mijn schuld het hatelijk aandoende „hitser” onder ogen. Juist in dat artikel was dat zeer onaangenaam. We hadden wel de bedoeling de starrenritser van „De Poortwake” te raken, niet hem te wonden.

Daarom neme men van dit herstel goede nota. G. Visee.

PERSSCHOUW

De Synode van Groningen en de P.v.d.A.

We hebben allen gehoord van het wonderlijke besluit van de Generale Synode van de Generale Synode van de gebonden Gereformeerde Kerken inzake de P.v.d.A. In de Friese Kerkbode schreef ds E. J. Oomkes daarover een oriënterend artikel. Via de Wekker neem ik het hier over.

„Vreemd” heb ik boven dit artikel gezet. Ik heb even gearzeld of ik er niet iets anders boven zou plaatsen, b.v. „Onbegrijpelijk”, „Verbijsterend”. Ik bedoel het antwoord van de synode op het schrijven van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk van Hemrik-Lippenhuizen. Daarin had deze gevraagd maatregelen te treffen „opdat een einde komt aan de toestand, dat belijdende leden en ambtsdragers, met name een aantal predikanten, deel uitmaken van of sympathiserend met de Partij van de Arbeid, de Protestants Christelijke Werkgemeenschap binnen die partij...”

Het klonk me een beetje vreemd in de oren, toen ik dinsdagavond bij de laatste nieuwsuitzending het bericht hoorde: „De generale synode van de Gereformeerde Kerken wenst niet alle politieke activiteiten van de lidmaten aan banden te leggen. De synode meent dat hun persoonlijke verantwoordelijkheid geëerbiedigd moet worden.”

Ik begreep dit niet helemaal. Ik vond het maar duistere taal.

Onrust en ontsteltenis.

De volgende morgen werd ik al vroeg gebeld: „Dominee hebt u „Trouw” al gelezen, wat daarin staat over het lidmaatschap van ambtsdragers van de P.v.d.A.?”

Waar ik al bang voor was, kreeg ik bevestigd, uit het verslag van „Trouw”, n.l. dat de synode van oordeel is, dat ook het ambt open moet staan voor leden van de kerk, die lid van de P.v.d.A., c.q. een niet-christelijke partij, zijn.

Diezelfde dag — en ook daarna — ben ik nog meerdere keren gebeld en op straat aangehouden, waarbij mij telkens de vraag gesteld werd: „Wat zegt u van het besluit van de synode?” En steeds was weer het refrain: „Wij begrijpen hier niets van”. Nu, ik ook niet. Zou het verkeerd zijn doorgegeven of fout geïnterpreteerd? Afgaande op wat de pers hierover meedeelt — „Trouw” bevestigde vandaag zijn weergave met het zeggen dat het letterlijk geciteerd had uit het rapport Nauta over deze zaak, moet ik zeggen: Ik vind het verbijsterend, ontstellend! M.i. sticht de synode met deze beslissing grote verwarring en heeft ze daarmee dynamiet gelegd onder alle christelijke organisaties, onverschillig of deze zich bewegen op politiek, maatschappelijk, onderwijs-gebied of welk terrein ook.

Maar eerst enkele dingen die bij deze besluitvorming en de publicatie ervan opvallen.

Geheime zitting.

Allereerst dat dit besluit is gevallen op een geheime zitting, d.w.z. op een zitting van de synode in comité bijeen, zoals dit heet.

Ik vraag me af: Waarom in geheime vergadering? Ik dacht dat wij er nogal prat op gingen dat wij in tegenstelling met de Hervormde synode de zaken in het openbaar behandelden. Zelfs toen het kiese onderwerp „Gezinsvorming” in Groningen aan de orde kwam, geschiedde dit ten aanhore van iedereen, die er bij wilde zijn. Wie het wilde, kon daar vernemen dat het gebruik van de „anti-conceptiepil” het meest aesthetisch verantwoord is! Sic!

Maar nu het ging om het al of niet geoorloofd zijn van het lidmaatschap van een bepaalde politieke partij, moesten de deuren gesloten worden. Mogen wij van de discussie niets weten? Mogen wij niet vernemen wat binnenkamers hierover gezegd is? Waarom niet? Wat voor redenen waren er om nu zo geheimzinnig te doen? Het is toch een publieke zaak? Bovendien wat mij trof was dat dit besluit, dat vrijdag 10 januari al genomen was, pas 14 januari voor publicatie werd vrijgegeven. IJverig heb ik de verslagen, die kerkbode-redacturen-afgevaardigden van de synode in hun periodieken plegen te geven, nagespeurd of ik daar iets naders over deze beslissing kon vinden, maar niets

daarvan! Zou een publieke behandeling mogelijk niet duidelijk gemaakt hebben, wat de synode bewogen heeft tot deze uitspraak?

Bevreemdende uitspraken uit het rapport.

Vreemd doen ook aan verschillende uitspraken in het rapport dat de prae-adviserende commissie aan de synode uitbracht en waar deze in mee ging. Zo staat het tenminste zwart op wit in de krant. B.v. Het gaat niet aan te betogen, dat in deze partij „onder geen enkele voorwaarde en onder geen enkele omstandigheid voor 'n belijdende christen geen plaats zou zijn.”

Het A.N.P. interpreteerde dit woensdagmorgen aldus: „De generale synode van de Gereformeerde kerken heeft er geen bezwaar tegen dat leden van de kerk lid zijn van de Partij van de Arbeid”. Onder dit kopje zag ik het ook weergegeven in de pers. Is het zo niet bedoeld? Verkeerd begrepen net als de uitzending van het beruchte televisieprogramma?

Ik meen van niet. Want de commissie adstrueert haar mening met te verwijzen naar het buitenland. Daar zijn ook verschillende landen, waar men geen partijvorming op confessionele basis heeft.

Maar dan breekt me de klomp! Leven wij in het buitenland of in Nederland? Is ten onzent de partijvorming op basis van geloofsovertuiging een hobby geweest of heeft deze een historie gehad? Licht hier een geestelijke strijd aan ten grondslag of niet?

En bovendien zijn de leden van de synode zulke vreemdelingen in de politiek, dat zij niet weten, dat vele christenen in landen waar men deze wijze van politieke partijorganisatie niet heeft, dit o zo graag zouden willen realiseren ook in hun eigen land? Wat is er in Noorwegen gebeurd? Zijn er niet kort geleden Engelse Christenen hier geweest, om over de christelijke partijorganisatie geïnformeerd te worden? Hoe denken christenen in Zwitserland en Duitsland hierover? Is men op de synode al zo geïntereerd in het Wereldraaddenken, dat men de noodzaak van een christelijke politieke partijorganisatie niet meer inziet? Toen enkele jaren geleden in de politieke commissie van de Wereldraad deze zaak aan de orde kwam, wazen alle afgevaardigden op het gevaarlijke in christelijke politieke partijen. Alle! Behalve één. Een Duitser. En wat zei deze? „Wij in Duitsland hadden voor de oorlog geen christelijke partijen en wij hebben ervaren wat dat wil zeggen”. Zeker, de commissie herhaalde wat vroegere synodes met betrekking tot deze zaak hadden uitgesproken, n.l. dat het „de duidelijke roeping der kerk is er op toe te zien, dat haar leden... zich niet voegen in een levensverband... hetwelk, hetzij in zijn grondslag, hetzij in zijn doelstelling of arbeidsmethode, uitdrukkelijk of metterdaad de geopenbaarde wil Gods verwerpt.”

Volgens de synode kan dit niet gezegd worden van „de politieke partijen die aan het gewone politieke leven in een staat deelnemen”. Wil de synode hiermee zeggen dat als je maar op democratische wijze aan het gewone (wat is dat?) politieke leven deelneemt, dat het er dan niet toe doet, wat voor programma en grondslag je hebt? Houdt b.v. de P.v.d.A. in haar programma rekening met de geopenbaarde wil van God en met de Heer-schappij van Jezus Christus op alle terreinen van het leven?

Ik vermoed zo dat vele synodeleden nog nooit het Beginselprogramma van de „Partij van de Arbeid” in handen, laat staan onder ogen hebben gehad. Ik heb daarin tenminste, hoewel de P.v.d.A. wel het nauwe verband tussen levensovertuiging en politiek inzicht erkent, nooit iets daarvan kunnen vinden.

Voorts hoe zwak, hoe negatief, klinkt het als daar in het rapport gezegd wordt, „dat de christenburger bij het vervullen van zijn roeping op staatkundig terrein er op moet toezien, dat hij niet in strijd geraakt met zijn belijdenis en met de belijdenis van de kerk, waarvan hij deel uitmaakt”.

Wij moeten niet in de eerste plaats ervoor oppassen, dat we er niet mee in strijd komen, maar wij moeten in de eerste plaats positief de heerschappij van Christus-Koning proclameren, ook in de politiek.

En wat m.i. de deur helemaal dicht doet, is het volgende, n.l. dat wij het kwaad van de niet-erkenning van Christus als de enige Heer der wereld, „niet uitsluitend moeten zoeken bij een partij, als door de kerkeraad van Lippenhuizen/Hemrik gesignaleerde, maar evenzeer bij elke andere partij, ook die zich zelf christelijk noemt. Op zichzelf kun je hier weinig tegen inbrengen.

En toch vind ik dit heel erg! Zeker dit beweren van mij kan als farizees-hooghartig uitgelegd worden, alsof ik geen kwaad woord wil horen van christelijke partijen. Duidelijk wil ik stellen dat dit niet het geval is. Ik ben het in verschillende opzichten helemaal niet eens met bepaalde zienswijzen en activiteiten van de partij, waarvan ik lid ben. A.u.b. geen afgoderij met christelijke partijen of organisaties alsof deze zo smetteloos rein zijn als blanke sneeuw.

Maar dit is hier niet in geding. Op de wijze waarop de commissie-Nauta hier de zaken stelt, zou je ook kunnen zeggen: Mensen, waarom nog enige christelijke organisatie? Waarom nog een C.N.V. of C.B.T.B., waarom nog een N.C.Radio V., waarom nog een christelijke of gereformeerde universiteit; want als je eens wist hoe daar gesold en gespot wordt met de erkenning van „Christus' Opperhoogheid”.... Vandaar dat ik zei: Hier wordt dynamiet gelegd onder elke christelijke organisatie!

Ongetwijfeld hebben we ons altijd weer af te vragen: Wat brengen we terecht van ons belijden, als we politiek, wetenschappelijk, maatschappelijk, cultureel bezig zijn te handelen: Jezus is Heer? Schieten we niet ontzettend tekort?” Helaas, we blijven ver beneden de maat.

Maar gaan we ook zeggen: „Het doet er niet toe of je voor de wet getrouwd bent of dat je in vrije liefde leeft, want wij brengen er zo weinig van terecht, zowel in het ene als in het andere geval?”

Die indruk maakt dit commissie-rapport op me. Het doet er niet zoveel toe, of je lid bent van een confessionele partij of van een partij niet gebaseerd op levensovertuiging en geloof. Want het kwaad zit toch bij beide even erg! Dit is best mogelijk. Ik wil dit niet ontkennen. Maar daar gaat het hier niet om. Hier is het uitgangspunt, het principe, de grondslag, wilt ge de belijdenis waarvan men uitgaat bij zijn optreden op de diverse terreinen van het leven in 't geding. Ik vind dit beweren in het rapport een dolksteek in de rug van onze christelijke organisaties, die het toch al zo moeilijk hebben. In plaats van ze een ruggesteun te geven, krijgen ze een stomp.

Remedie?

Als remedie tegen het kwaad van de niet-erkenning van Christus als Heer der wereld wordt dan aangeprezen „de getrouwe prediking van het Woord Gods.”

Ja, alles goed en best. Maar hoe zal een gereformeerd predikant, die lid is van de P.v.d.A. — en dat is de kwestie — nu ooit dit kwaad signaleren en bestrijden door een getrouwe prediking van het Woord, en zijn gemeente daarvan terughouden, waar hij zelf het niet als kwaad ziet?

Nogmaals, dit antwoord op het schrijven van Lippenhuizen-Hemrik bevredigt allerminst en zal grote verwarring stichten, helaas.

De kerkeraad van de gereformeerde kerk van Hoorn (N.H.) wees daarop reeds in een telegram aan de synode. En het zal bij deze ene stem wel niet blijven. Ik kan er in komen dat de synode geen maatregelen wil tegen leden, die lid zijn van of sympathiseren met de P.v.d.A. (of de V.V.D), hoezeer ik het ook betreure dat zulke mensen er zijn en daardoor de eigen stem verzwakken. Maar mag, wat in de (gewone) leden van de kerk geduld kan worden ook gelden van de ambtsdragers, met name van de predikanten? Hierover had zeker iets gezegd moeten worden. Bovendien mis ik ten enenmale het beslist opkomen van de meeste vergadering van onze kerken voor de noodzaak van een christelijk partijverband.

En wanneer ik deze uitspraak van de synode zie in het licht van het rapport van de commissie-Nauta, dat deze beslissing heeft voorbereid, dan rijzen er bij mij vele vragen, ook aangaande dit besluit zelf.

Ik betreure dan ook deze gang van zaken zeer.

P.S. Nadat ik dit artikel vrijdag geschreven had, kreeg ik zaterdag van de generale synode haar besluit letterlijk toegezonden en bovendien een toelichting hierop. (Dit is aan alle kerkeraaden en predikanten en aan de kerkelijke pers toegezonden.)

Dit naar aanleiding van ontstaan misverstand, zegt het schrijven.

Ik heb me, na lezing van het besluit en de toelichting afgevraagd of ik bovenstaand artikel zou terug nemen. Tenslotte ben ik tot de conclusie gekomen dit niet te doen.

In de eerste plaats heeft, wat ik schreef, grotendeels betrekking op het rapport dat aan dit besluit voorafging. En daarover rept de toelichting van de synode met geen woord. Nu weet ik wel dat een rapport niet bindend is, dit is alleen het geval met het besluit. Maar nogmaals in de pers stond duidelijk te lezen dat de synode hierin meeding.

In de tweede plaats blijf ik ondanks de toelichting verschillende bezwaren houden tegen de gang van zaken en de inhoud van het besluit. Dit laatste heeft meer betrekking op wat niet in de beslissing, dan op wat wel in het besluit staat.

Tot zover het artikel van Ds Oomkes.

Langzaam maar zeker worden zo de vruchten van het Geestelijk Reveil dat God in de vorige eeuw aan het christenvolk gaf geliquideerd. En dat in een tijd waarin het meer dan ooit nodig is om wat Hij toen geschonken heeft te bewaren. Het is bij een ontwikkeling der dingen als waarvan dit besluit een symptoom is geen wonder dat de antirev. partij sinds 1945 tot minder

dan 2/3 van haar omvang slonk. Men vraagt zich in verbazing af hoe men zo spreken kan ten aanzien van een partij welke de visie op de staat en de maatschappij als een „zakelijk” iets beschouwt, die als zodanig dus religieus neutraal propageert. Dit betekent immers principiële de saecularisering van dit uiterst belangrijk stuk menselijk samenleven. Bovendien worden de idealen van de P.v.d.A. gedragen door een mensbeschouwing, het z.g. personalisme, welke aan een cultus van de menselijke persoonlijkheid impliceert die vierkant in strijd is met wat de Heilige Schrift omtrent de mens leert.

C. V.

INGEZONDEN

VREUGDE IN DEN HERE, OOK UW TOEVLUCHT ?

Nu ik deze regels neerschrijf is het één dag na de zondag. De preek van de predikant ligt nog vers in het geheugen en de samenzang ruist als het ware nog na in de oren. Het was goed om weer in de kerk te zijn en daar om kracht te bidden voor al hetgeen ons in de komende week wacht.

Het zal een ieder die zo van tijd tot tijd ons kerkelijk erf overziet toch ook wel eens bang te moede worden. Spanningen en geruchten over spanningen! En als wij dan denken dat wij de kerk schoon moeten houden, dan klimt de vraag naar boven: „Waar moet dat heen?”. De aanblik van de kerkelijke situatie gaat ons dan benauwen en wij vinden de toestand kommervol. Is er dan plaats voor blijdschap?

Wat was het goed dat het gisteren zondag was! Zijn wij onze Vader ook nog recht dankbaar voor zo'n rustpunt aan het begin van een week, die om is voor wij het beseffen? Leven wij nog wel vanuit de ene zondag naar de andere toe? Ik zou graag een dringend beroep op U doen om deze vraag eerlijk te beantwoorden. Ik ben vaak zo bang dat wij het zo druk hebben in onze kerken met velerlei kwesties dat er gewoon geen tijd en geen lust meer is voor vreugde in den Here! Als dat **werkelijk** zo is, dan zijn wij op het verkeerde pad.

En nu moet men niet zeggen dat Nehemia 7 : 11 slot alleen en uitsluitend gold voor die bewuste dag. Neen, ook vandaag moet en mag er plaats zijn voor vreugde in den Here en door die vreugde gesterkt kunnen wij de problemen dan weer aan. Mensen die wachten op de wederkomst van Christus hebben een leven boordevol perspectief. Laat de wereld dan ook aan ons merken, dat wij elke dag opnieuw den Here dankbaar zijn voor al het goede dat Hij ons geeft. Wanneer wij ons zo, in biddend opzien tot Hem, verdiepen in allerlei problemen, dan kan het niet anders of de Heilige Hoorder der gebeden zal in onze kerken het donker op doen klaren!

3 februari 1964.

Een lezer.

**God is niet een God der doden
maar der levenden.**

Matth. 22 : 31, 32.

In „De Schaapskooi” van 25 januari 1964 heeft Ds. D. K. Wielenga in zijn artikel: Voorzichtig met de pen” zich zeer bezorgd gemaakt over Ds. C. Vonk, Dr. B. Jongeling en Ds. H. de Jong, daar deze naar zijn mening niet voorzichtig geweest zijn met de pen. Volgens Ds. Wielenga zouden genoemde predikanten de Heilige Geest Zichzelf laten tegenspreken en Jezus van Nazareth in strijd brengen met Mozes. Dit in verband met de tekst die boven dit artikel is afgedrukt. Matth. 22 : 32.

Toch is deze bezorgdheid ongegrond, want dat Mozes en de H. Geest volgens genoemde predikanten hier met elkaar in tegenspraak zijn is onjuist.

We willen nagaan waar dit schriftgedeelte over handelt.

Wat is het geval? De Here Jezus werd in Zijn openbaar optreden voortdurend lastig gevallen door de vooraanstaande leidslieden van Israël.

Menigmaal had hij reeds de Farizeeërs de mond gestopt, doch nu kwamen tot hem de Sadduceërs met een zeer listige strikvraag.

Deze lieden geloofden niet in de opstanding der doden zoals we lezen in Matth. 22 : 23 en Hand. 23 : 8. Ogenscheinlijk komen zij heel vroom tot de Here Jezus met de wet van Mozes. Deze bepaalt, dat, wanneer een man gestorven is zonder kinderen, zijn broeder de weduwe zal trouwen om alzo in de plaats van de gestorvene diens huis te laten voortbestaan. Nu kwamen de Sadduceërs de Here Jezus vertellen van een vrouw, wier man gestorven was zonder kinderen te hebben. Volgens de bepaling van de wet had de broeder van de man haar getrouwd. Maar ook deze was gestorven zonder zaad verwekt te hebben. Achtereenvolgens had die vrouw zo zeven broeders van haar eerste man

tot echtgenoot gehad. Eindelijk en ten laatste was ook de vrouw gestorven. En nu wilden de Sadduceërs van de Here Jezus wel eens vernemen, **indien** er een opstanding zou zijn, aan wie dan de vrouw zou toebehoren, want — er waren dan immers zeven mannen die haar tot vrouw hadden gehad.

Het is duidelijk waarom het deze lieden te doen is. Zij wilden met dit verhaal het ongerijmd, zo niet het onmogelijke van een opstanding aantonen. Wanneer, zo wilden zij zeggen, er werkelijk een opstanding zijn zal, hoe moet het dan in dit geval gaan? Het gaat hier dus niet om de vraag of de doden leven, maar om de vraag of zij zullen leven, n.l. na en door de opstanding. Dat is de kwestie.

Maar hun wordt de mond gestopt.

Allereerst zegt de Here Jezus dat zij grotelijks dwalen, omdat zij de Schrift niet kennen, noch de kracht Gods die in staat is om de doden op te wekken. Die kracht n.l. welke Hij gewrocht heeft in Christus, als Hij hem uit de doden heeft opgewekt, zoals Paulus in Ef. 1 : 19 en 20 schrijft.

Christus zegt dan eerst, dat hun vraag over de verhouding van die vrouw tot de zeven broeders dwaas is. Want in de opstanding (dat wil zeggen in de tijd na de opstanding) is er niet meer sprake van een huwelijk! En als Jezus dat gezegd heeft komt Hij met het „bewijs” dat er inderdaad een opstanding is. En wat aangaat **de opstanding der doden** zo zegt Hij namelijk, hebt gij nooit gelezen hetgeen van God tot ulieden gesproken is, zeggende: Ik ben de God van Abraham, en de God Izaäks en de God Jacobs? God is niet een God der doden maar der levenden.

Waarom noemt de Here Jezus juist dit schriftgedeelte om hiermede de opstanding te bewijzen? De reden is niet ver te zoeken. God noemt Zich immers de God van Abraham, Izaäk en Jacob. Maar deze patriarchen waren allen gestorven en begraven (Gen. 49 : 29 v.v.). En daarna gebod hij (Jacob) hun en zeide tot hen: Ik word verzameld tot mijn volk, begraaft mij bij mijn vaderen, in de spelonk welke is in de akker van Efron de Hethiet, in de spelonk welke is in het land Kanaän, die Abraham met die akker gekocht heeft van Efron de Hethiet tot een erfbegravenis. Aldaar hebben zij **Abraham** begraven (niet een z.g. stoffelijk „overschot” zoals men het vaak oneerbiedig zegt) en Sara zijn huisvrouw, daar hebben zij Izaäk begraven en Rebekka zijn huisvrouw, en daar heb ik Lea begraven. En als Jacob voleindigd had zijn zonen bevelen te geven, zo leidde hij zijn voeten tezamen op het bed en hij **gaf de geest** en hij werd tot zijn volken verzameld. En zijn zonen deden hem gelijk als hij hun geboden had, want zij begroeven **hem** in de spelonk van de akker van Machpele, welke Abraham gekocht had tot een erfbegravenis van Efron de Hethiet, tegenover Mamrè (Gen. 50 : 12, 13).

Wanneer nu de Sadduceërs gelijk zouden hebben, n.l. dat er geen opstanding van doden zou zijn, dan, ja dan zou God inderdaad een God der doden zijn, want dan zouden ze dood **blijven**. De Here Jezus ontkent niet dat Abraham, Izaäk en Jacob dood zijn, maar Hij toont hiermede juist aan dat er wel terdege een opstanding zijn zal, omdat God Zich een God der levenden noemt.

Christus spreekt dus uitdrukkelijk en alleen over de opstanding der doden (vs 31). Hij zegt: wat aangaat **de opstanding der doden**. Alles wat daar op volgt gaat alleen daarover en wat tengevolge daarvan en daarna zijn zal. Christus spreekt helemaal niet over een tussentoestand. Wanneer de Heiland in dit verband dus het Schriftwoord aanhaalt dat God de God van Abraham, de God van Izaäk en de God van Jacob is en dus niet een God der doden maar der levenden mag deze uitspraak **in dit verband** alleen betrokken worden op de opstanding en de toestand die daarna en tengevolge daarvan ontstaat. Houden we dit in het oog, dan ziet Christus Abraham, Izaäk en Jacob juist nu nog als doden, die pas bij de opstanding der doden uit de doden zullen opstaan en weer levend worden. Evenals Christus bij Zijn opstanding levend geworden is. De apostel Paulus verzekert ons dat Hij, die de Here Jezus uit de doden heeft opgewekt, ook ons door Jezus zal opwekken (2 Kor. 4 : 14).

Alles overziende besluiten wij, dat uit het bovenstaande blijkt, dat er van een tegenspraak tussen de Profeet Jezus van Nazareth en de profeet Mozes geen sprake is en Ds. Wielenga zich dus nodeloos ongerust heeft gemaakt.

H. W. d. H.

GEREFORMEERD LYCEUM - AMERSFOORT.

De tijd is weer aangebroken, dat de ouders van kinderen, die in de zesde klas van de Lagere School zitten, zich gaan afvragen: naar welke school zal mijn kind het volgende jaar gaan? Naar een technische school, ulo-school, middelbare school?

Het antwoord op deze vraag hangt af van de aanleg van Uw kind en o.m. van het advies van het hoofd van de Lagere School. Als u tenslotte de middelbare school kiest — en als de Here uw

kind daarvoor de talenten heeft gegeven, waarom zou u dat dan niet doen? — komt de vraag: welke middelbare school?

Als u prijs stelt op werkelijk Gereformeerd onderwijs kiest u toch ons Gereformeerd Lyceum in Amersfoort?

Meent u misschien, dat de afstand vanaf uw woonplaats groot is?

Wel: we hebben op 't ogenblik twee eerste klassen van totaal 53 leerlingen. Daarvan komen er 10 uit Amersfoort, de rest uit nabije en verre omtrek o.a. uit Arnhem, Doesburg, Warnsveld (Zutphen), Zwolle, Ede, Harderwijk, Naarden, Bussum enz. Al deze leerlingen reizen dagelijks op en neer. Het beste kunt U bij de ouders van de leerlingen in Uw woonplaats informeren, hoe het hun bevalt. Ondergetekende is gaarne bereid, de adressen te verschaffen.

En de kosten? Inderdaad, hoe verder men van Amersfoort afwoont, hoe hoger de reiskosten worden. Zolang ons lyceum nog ongesubsidieerd is, geeft het Rijk geen studietoelagen of reiskostenvergoeding. Provincie of gemeente dikwijls wel. U kunt daarnaar informeren bij de provinciale griffie en bij de secretarie van Uw woonplaats. Aanvragen moeten meestal voor 1 april of 1 mei binnen zijn.

En voorts staat het bestuur op het standpunt, dat financiële bezwaren niet de oorzaak mogen zijn, dat een leerling ons lyceum niet kan bezoeken. Daarom is het bestuur bereid u in de kosten, die uw draagkracht te boven zouden gaan, tegemoet te komen. En is dit onderwijs aan onze kinderen niet ook een financieel offer waard?

We zijn erg dankbaar, dat we tot nu toe, ons werk ongestoord hebben mogen doen. We zien daarin de goede hand van onze God over ons.

September a.s. hopen we in elk geval weer twee eerste klassen te kunnen vormen en voorts twee tweede klassen. De gymnasiumafdeling zal vermoedelijk eerst kunnen beginnen in het derde leerjaar.

De definitieve datum van aangifte, ook voor de tweede klas, zal nog nader bekend gemaakt worden, maar het is wel wenselijk, dat u reeds thans ons een voorlopige aangifte doet toekomen.

Natuurlijk is ondergetekende bereid alle nadere inlichtingen te verstrekken.

En tot slot: Allen, wie dit onderwijs ter harte gaat: de kosten zijn hoog en de moeiten vele. Vergeet ons niet in gebed en gave.

K. Nolles, rector,
Boogschutter 6a, Amersfoort.
Tel. 03490 - 20211.

KERKNIEUWS

Beroepen te Den Helder: H. Smit te Terneuzen; te Marknesse: J. Geersing te Zuidwolde (Dr.).

Bedankt voor Wormer: R. Brands te Oegstegeest; voor Noordbergum: C. van Bruggen te Ruinerwold.

Zaak-Beverwijk. De classis Haarlem van 15 februari j.l. besloot om aan Ds. Oosterhoff te schrijven, dat het de classis als juist voorkomt, dat hij zich in verband met de belofte, die hij ten overstaan van de classis aflegt, dient te wenden tot de kerkeraad van Beverwijk (scribaat E. Vossebelt). Voorts om een dringend appèl op hem te doen de weg tot een samenspreking met deze kerkeraad te gaan en hem mee te delen, dat de classis desgevraagd bereid is door middel van een commissie de helpende hand te bieden. Tevens besluit de classis een afschrift van dit schrijven te doen toekomen aan de kerkeraad van Beverwijk (scribaat E. Vossebelt) met een dringend beroep op deze kerkeraad een eventueel verzoek om een samenspreking van de kant van Ds. Oosterhoff in te willigen.

Tenslotte besloot de classis om de kerkeraad van Beverwijk (scribaat E. van Wijk) te verwijzen naar het antwoord, dat verzonden is aan Ds. Oosterhoff.

In de commissie, die desgevraagd bij een eventuele samenspreking hulp zal verlenen werden benoemd de brs. Ds. v. d. Kwast, Ds. Nieuwenhuis en W. v. d. Mark uit Haarlem.

Rondom de schorsing van Ds. A. v. d. Ziel. De classis Groningen van 27 februari j.l. besloot het besluit der classis van 27 juni 1963 terug te nemen.

Dit besluit van 27 juni 1963 behelsde het niet voldoen aan het verzoek van de Kerk te Groningen-Zuid mede te werken aan de schorsing van Ds. A. v. d. Ziel en het advies aan de Kerk te Groningen-Zuid de tuchtprocedure te beëindigen.

Het besluit van de Part. Synode inzake de schorsingswaardigheid van Ds. A. v. d. Ziel werd door de classis van 27 februari voor kennisgeving aangenomen.

Over het rapport en besluit van de P.S. over de ten uitvoer gebrachte schorsing van Ds. A. v. d. Ziel werden vragen gesteld en beantwoord.

Let op
groen
etiket:
Gemalen
voor
Melitta!

TEN HAVE VACUUM KOFFIE

Verser dan zelf gemalen!

Proef en vergelijk! Ten Have vacuumkoffie is veel verser dan pakjes koffie. Deze kwaliteitskoffie wordt binnen 30 minuten na het branden in het aroma-beschermend blik verpakt. Dit is werkelijk verse koffie, die vers blijft tot het laatste schepje.

Verder werden alle deze stukken voor kennisgeving aangenomen.

De komende Generale Synode. Tot afgevaardigden naar de Gen. Synode van Delfshaven werden benoemd door de Part. Synode van **Drenthe:** de predikanten H. Bouma van Assen en L. Douw te Stadskanaal en de ouderlingen: G. C. Petersen te Emmen en A. v. d. Venne te Tweede Exloërmond. Secundi werden de predikanten J. ten Hove te Mussel en J. Keuning te Haulerwijk en de ouderlingen: A. Bazelds te 2e Exloërmond en R. Stevens te Hooghalen. Tertii werden: H. Boer te Smilde en M. de Groot te Winschoten. Door de Partic. Syn. van **Zeeland** werden gekozen als primi de predikanten: A. I. Krijtenburg te Zaamslag en J. R. Wiskerke te Middelburg en de ouderlingen Joh. Dieleman te Hoek en P. de Feijter te Axel. Secundi werden de predikanten A. Kuiper te Axel en W. Vreugdenhil te 's-Hertogenbosch, die tevens secundi van de ouderlingen zijn. Tertii zijn de predikanten M. v. Beveren te Vrouwenpolder en G. v. d. Brink te Eindhoven. De Partic. Synode van **Groningen** benoemde tot afgevaardigden de predikanten D. Berghuis te Grootegast en A. Jagersma te Groningen-O. en de ouderlingen: I. Boersma te Groningen-Z. en K. Hamminga te Slochteren. Secundi werden de predikanten T. de Haan te Zuidwolde en R. te Velde te Schildwolde en de ouderling W. Buist te Zuidhorn en H. Moedt te Schildwolde. Tertii werden de predikanten B. van Riet te Pieterburen en W. Verwoerd te Leek en ouderling W. Boekelo te Delfzijl. De Partic. Synode van **Overijssel-Gelderland** benoemde tot afgevaardigden de predikanten dr. R. H. Bremmer te Enschede-Zuid en dr. B. Jongeling te Apeldoorn en de ouderlingen: P. A. Nawijn te Blokzijl en H. Wiersma te Nijmegen. Secundi werden de predikanten G. Roukema te Ede en I. de Wolff te Enschede-N. en de ouderlingen: L. Beuving te Enschede en A. Vos te Brummen. De Partic. Synode van **Zuid-Holland** benoemde tot afgevaardigden de predikanten N. Bruin te Rotterdam-Charlois en J. J. Verleur te Lisse en de ouderlingen W. Goodijk te Voorburg en D. Roorda te Rozenburg. Secundi zijn de predikanten Jac. van Nieuwkoop te Scheveningen en F. de Vries te 's-Gravenhage-O. en de ouderlingen: G. v. d. Leeden te Schiedam en J. Visser te Gouda. Tertii zijn ds. W. H. de Boer te Vlaardingen en oud. C. v. d. Spek te Zoetermeer.

Het agendum van de Gen. Synode. In verband met het voorstel van de kerk van Enschede-Zuid met betrekking tot het agendum van de Generale Synode besloot de Particuliere Synode van Overijssel-Gelderland de Generale Synode te verzoeken:

1. Prioriteit te verlenen aan appèlzaken;
2. In de overige zaken geen beslissing te nemen, indien dit de rust en de vrede in de kerken zou kunnen schaden.

De P.S. besloot voorts het voorstel van de classis Kampen aangaande positie van hooglaren ter synode niet te ondersteunen.

Positie Hooglaren ter Synode. De classis Kampen van 6 febr. 1964 verzoekt aan de eerstvolgende Gen. Synode:

1. De regelingen van de positie der hooglaren, zoals die vastgelegd zijn in de acta van de Generale Synode van Kampen (1951) en Enschede (1955) niet meer voor haar rekening te nemen.
2. Uit te spreken, dat een Gen. Synode uiteraard dan het advies van één of meer hooglaren van de Theol. Hogeschool (of in zendingszaken de zendingslector) of andere specialisten zal vragen, wanneer zij dit voor een in behandeling zijnde (of te behandelen) zaak nodig oordeelt. Aan de hand van de aard der zaak zal dienen uitgemaakt te worden, welke specialisten uitgenodigd zullen worden;

3. te bepalen, dat aan eventueel aanwezige adviseurs geen adviserende stem wordt toegekend.

Ds. K. J. Kapeyn, Zondag 1 maart j.l. nam Ds. K. J. Kapteyn in de Nebokerk afscheid van de gemeente van 's-Gravenhage-Zuidwest, die hij bijna 7 jaar diende. De tekst van de afscheidspredikatie was Joh. 14 : 6a. Br. F. Langeraar dankte de scheidende predikant voor de arbeid, in de gemeente verricht. Diverse afgevaardigden, o.a. van de Chr. Geref. Kerk van 's-Gravenhage-Zuid woonden deze dienst bij. Ds. Kapteyn is sedert enige tijd als legerpredikant in vaste dienst bij de Kon. Luchtmacht werkzaam.

ADRESSEN:

Hallum, scriba Geref. Kerk: E. de Jong, Rondweg 7, Hallum.

Minnertsga, scriba: Geref. Kerk: K. Schotunus, Meinardswei, Minnertsga.

Rotterdam-Charlois, scriba: W. Groenevelt, Jongeriusstraat 106c, Rotterdam-20, telef. 010-78584.

Krommenie, penningm. Geref. Kerk: p/a A. J. van Helden, Smeke Ven 51, Assendelft.

Tiel-Zalt-Bommel, scriba: H. v. Weelden, Koks Kampseweg 16, Zalt-Bommel, telef. 04180-480.

Rotterdam: Mej. G. E. W. van den Dool, Azaliastraat 7a, Rotterdam.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

Candidaats-examen: geslaagd voor het candidaats-examen de heer M. Heemskerk, 5 Meiplein 84, Leiden.

PAASCONGRES

Het congres van gereformeerde studenten en academici zal van 31 maart tot 4 april gehouden worden in het conferentieoord „De Poelakker” te Lunteren.

Over het thema „Geloof en Wetenschap” zullen refereren:

31 maart, 7.30 n.m. Prof. Dr. K. J. Popma: Christelijke Wetenschapsbeoefening.

1 april, 10.30 v.m. Drs. F. H. Pruys: Geloof en Psychotherapie.

7.30 n.m. Dr. H. R. Rookmaaker: Christendom en Cultuur.

2 april, 11.15 v.m. Prof. Dr. F. van der Blij: Geloof en Exate Wetenschappen.

7.30 n.m. Dr. F. A. Schaeffer: Nader te bepalen onderwerp binnen het congres thema.

3 april, 4.00 n.m. Gabriel Smit: Christelijke Kunstbeoefening en -waardering.

De kosten bedragen per persoon voor het gehele congres f 32.50.

U gelieve lakens en sloop (of slaapzak mede te brengen).

Voor deelname kunt U zich opgeven bij de heer G. van Dijk, P. Nieuwlandstr. 56, Utrecht.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk